

tussen Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 13 2 ● 2014

Hans Nieuwenhuijsen

● Foto's: Albert de Wilde.

● Duinkegelbij *Coelioxys mandibularis*.

Enkele soorten **wilde bijen** van de Schoorlse Duinen

Vanaf 1980 heb ik met enkele onderbrekingen de bijen en angeldragende wespen in het Natura 2000-gebied 'Schoorlse Duinen' geïnventariseerd. In twee artikelen in 'Tussen Duin en Dijk' besprak ik enkele vertegenwoordigers van de spinnendoders, die ook in dit gebied voorkomen. Het is nu de hoogste tijd om enkele bijensoorten uit de Schoorlse Duinen in het zonnetje te zetten.

Vanaf het strand tot de binnen-duinrand zijn, ook in Schoorl, drie zones te onderscheiden: het buiten-, midden- en binnenduin (zie figuur). Het zand dat de Schoorlse Duinen gevormd heeft is kalkarm en dat drukt zijn stempel op de vegetatie. Schoorl hoort plantengeografisch tot het Waddendistrict. De Schoorlse Duinen zijn niet alleen floristisch interessant, ook voor insecten is het een bijzonder gebied. Denk aan het voorkomen van zeldzame soorten als de stronkmier (*Formica truncorum*), de gewone satermier (*Formica exsecta*), de duinbollen-zweefvlieg (*Eumerus sabulonum*), de bliksemwesp (*Dolichurus corniculus*) en de sabelsprinkhaan-doder (*Tachysphex fulvitaris*). Ik zal nu de duinzones, de daar aanwezige habitats en een paar karakteristieke bijensoorten kort bespreken.

Buitenduin: de zeereep en de eerste duinvalleien

De zeereep is het landschap van het stuivende zand, het 'witte duinen'-landschap. Door instuivend zand van het strand is de grond er kalkrijker dan die van het achterland. De zeereep is het domein van de helm. Hier en daar groeit tussen de helm zeemelkdistel, zeeraket en blauwe zeedistel. Het is het habitat waar de pluimvoetbij (*Dasypoda hirtipes*) zich thuis voelt, een liefhebber van droog, open zand om een diep nest in te graven. De soort dankt haar naam aan de lange haren op de achterpoten van het vrouwtje, die ze gebruikt om stuifmeel in te verzamelen en te vervoeren. De mannen kruipen rond in de bloemhoofdjes van de melkdistel en slapen daar ook. Voor de vrouwen is er genoeg stuifmeel en nectar te halen om op te slaan in de broedcellen.

Achter de zeereep groeit op sommige plekken de dauwbraam. Dit is het habitat van de duinmaskerbij (*Hylaeus annularis*), die stuifmeel en nectar op de braambloemen verzamelt en in dode braamstengels zijn nest bouwt. Maskerbijen heten zo, omdat zowel mannen als vrouwen een witte of gele tekening op de kop hebben. Het zijn kale bijen - ze lijken op graafwespen - en de vrouwtjes vervoeren stuifmeel en nectar in hun krop en niet, zoals de meeste behaarde bijen, tussen de haren.

In 1997 heeft men ter hoogte van de Parnassiavallei de zeereep doorbroken en is de Kerf ontstaan. Zo hier en daar groeide er zeeaster, zodat zich op termijn misschien de schorzijdebij (*Colletes halophilus*) zou kunnen vestigen. Doordat het zeewater maar een enkele keer de kerf binnendrong heeft dit gebied

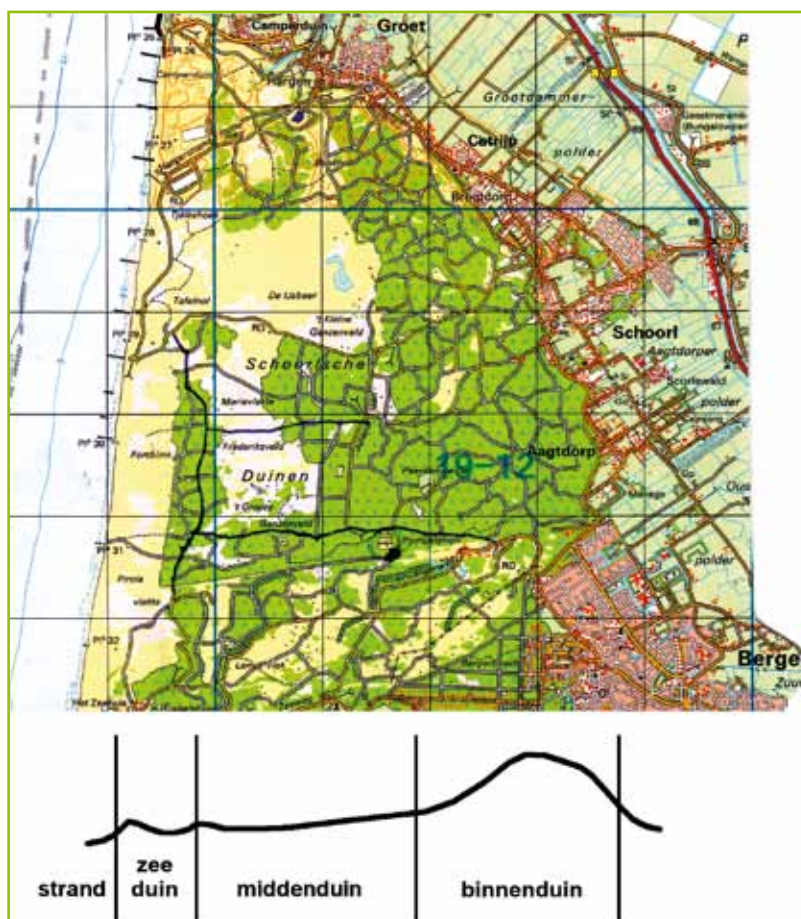

● Zilveren fluitje *Megachile leachella*.

niet het karakter van een slufker gekregen. Eén keer is in de kerf een mannetje van de schorzijdebij waargenomen op zeemelkdistel en ikzelf heb één keer in de Putten een vrouwtje op zeeaster gevangen.

Middenduin: de duinvalleien en het naaldbos

Het grootste deel van de Schoorlse Duinen bestaat uit droge valleien die begroeid zijn met duinheiden, die hier gedomineerd worden door kraaiheide. Andere soorten zijn dophei, struikhei en kruipwilg. De laatste soort vormt in het voorjaar een belangrijke voedselbron - nectar en stuifmeel - voor de grote zijdebij (*Colletes cunicularius*). Deze bij nestelt met meerdere individuen in het open zand. Bijen van het genus *Colletes* worden zijdebijen genoemd, omdat het vrouwtje de binnenkant van de broedcel met haar tong insmeert met een stof uit haar achterlijf, die opdroogt als zijdeachtig cellofaan. In de buurt van de nesten van deze bij scharrelt het vrouwtje van de grote bloedbij (*Sphecodes albilabris*) rond die, als zij de kans krijgt, een ei legt in een cel van haar gastheer. Het is een koekoeksbij met een interessante levenscyclus. In het voorjaar zie je alleen vrouwtjes en in de zomer mannen en vrouwen. Hoe is dat te verklaren? Het vrouwtje, dat in het voorjaar op zoek is naar de gastheernesten, heeft in de zomer

● Schoorlse Duinen en duinzones.

van het jaar hiervoor gepaard met een mannetje. Met een zaadblaas vol zaad bracht ze op een verborgen plek de winter door. In dit voorjaar gaat ze eieren leggen in de broedcellen van de grote zijdebij. Bevrucht ze een ei tijdens het leggen dan ontwikkelt zich een

vrouwtje, legt ze een onbevruucht ei dan ontstaat een mannetje. Zo vindt trouwens de geslachtsbepaling bij alle Hymenoptera plaats. Deze mannen en vrouwen komen in de zomer tevoorschijn en paren. De mannen sterven en de geïnseminde vrouwen overwinteren

● Grote bloedbij *Sphecodes albilabris*.

● Grote zijdebij *Colletes cunicularius*.

waarschijnlijk in hun broedcel. Dit laatste moet nog worden uitgezocht. De kruipwilg is ook een belangrijke voedselplant voor de witbaardzandbij (*Andrena barbilabris*). Deze soort nestelt in het losse zand van bijvoorbeeld zandpaden. Het is fascinerend om te zien hoe het vrouwtje langzaam vliegend, vlak boven het zand haar, voor ons onzichtbare,

De laatste jaren lijkt het aantal wat af te nemen. Ook deze soort heeft een broedparasiet, de heideviltbij (*Epeolus cruciger*).

Waar de grond wat kalkrijker is, bijvoorbeeld langs schelpenpaden, bloeit rolklaver en slangenkruid. Daarop vliegt het zilveren fluitje (*Megachile leachella*). Het is een behangersbijtje dat vanwege zijn

deze gigantische nestaggregatie tevergeefs gezocht naar haar koekoeksbij, de kleine bleekvlek-wespbij.

Slot

Welk gebied is nu het rijkst aan soorten? Zonder meer het midden-duin met zo'n 35 uitsluitend daar waargenomen bijensoorten. Zee-duin en binnenduin ontlopen elkaar niet veel met respectievelijk zeven en vijf soorten.

Het zilveren fluitje heeft vanwege zijn hoge zoemtoon van J.P. Thijsse zijn Nederlandse naam gekregen.

nestopening zoekt. Plotseling landt ze en verdwijnt 'zwemmend' in het losse zand. Opvallend is dat zijn koekoek, de witvlek-wespbij (*Nomada alboguttata*), nog niet in Schoorl gevonden is. Hier neemt een bloedbijsoort de honneurs waar. In de zomer, als de hei bloeit, verschijnt de tweelingsoort van deze zandbij, namelijk de zilveren zandbij (*Andrena argentata*). Zij verzamelt stuifmeel op de heidebloemen en haar nestelgedrag is hetzelfde als die van haar zuster. Heel bijzonder is het voorkomen van haar koekoeksbij: de kleine bleekvlek-wespbij (*Nomada baccata*). Vroeger leek deze bij in de buurt van Hagen veel voor te komen. Ik heb de soort alleen in 2012 aangetroffen: twee vrouwen en een man. Een andere soort, die vooral op struikhei vliegt is de heizijdebij (*Colletes succinctus*).

hoge zoemtoon van J.P. Thijsse zijn Nederlandse naam heeft gekregen. Het vrouwtje nestelt in langwerpige holten en bouwt daarin haar broedcellen, waarvan de wanden bestaan uit stukjes blad. De duinkegelbij (*Coelioxys mandibularis*), zo genoemd naar het kegelvormige achterlijf, is haar koekoeksbij.

Binnenduinen

De binnenduinen worden gedomineerd door de naaldbossen. Ze zijn arm aan bijen. Op open stukken kunnen echter bijzondere dingen gebeuren. De al genoemde zilveren zandbij nestelt massaal op de open zandspeelplaats, de Bokkenwei. De plek is omgeven door bos. Waar halen de vrouwtjes hun heidestuifmeel vandaan? Juist, bij de burens van SBB, een paar honderd meter naar het zuiden op de hei in de PWN duinen. Tot nu toe heb ik bij

Dankwoord

Dank aan Frans Nieuwenhuisen en Leon Kelder, die mij elke keer weer binnen de kortste keren een onderzoekvergunning gaven. Albert de Wilde wordt bedankt voor het beschikbaar stellen van zijn mooie foto's.

Hans Nieuwenhuisen,
Frans Halsstraat 10,
1816 CN Alkmaar
hnieuwenhuisen@zonnet.nl

Literatuur

- PEETERS, Th.M.J. e. a., 2012. De Nederlandse bijen (Hymenoptera: Apidae s.l.). Naturalis Biodiversity Center. European Invertebrate Survey- Nederland. 544 pp.
- NIEUWENHUIJSEN, H., 2004. Enkele spinnendodersoorten van de Noord-Hollandse duinen. Tussen Duin en Dijk 3: 16-17.
- NIEUWENHUIJSEN, H., 2010. Het leven van de roodzwarte borstelspinnendoder. Tussen Duin en Dijk 1: 4-6.